

Fra Butikiai til Vejrup

Af; Ingrid Jensen

Hvad gemmer sig bag denne overskrift?

Ja, når man møder Justinas Jasmontas, en altid aktiv, adræt og travlt optaget 81 årig, så er der ingen, der umiddelbart tænker på, at den fhv. smedemester i Vejrup bærer et stykke Europahistorie under huden. Justinas har indvilget i at fortælle til Lokalårbogen om de år, der på afgørende vis ændrede hans skæbne.

En barndom i 1920'erne i landsbyen Butikiai i det nordvestlige Litauen, var måske ikke så forskelligt fra en barndom i det vestjyske. Justinas er født i 1921 og voksede op som den ældste af tre brødre på en gård og måtte som andre landbobørn deltage i familiens arbejde. Skolen og den katolske kirke, som var det naturlige tilhørsforhold, lå i nærheden i en lidt større landsby. Som ung mand arbejdede Justinas hjemme ved landbruget og gik siden i smedelære. Men så hører sammenligningen med Danmark op.

Bybrønden i Platelai, Justinas Jasmontas hjemegn. Privatfoto

Først kom Russerne, så tyskerne

På dette tidspunkt var Litauen en fri stat. I 1918 havde det sammen med Estland og Letland løsrevet sig fra det russiske imperium og en århundred gammel undertrykkelse var slut. Mens Danmark i 1930'erne kunne ane en trussel fra syd, kunne man her frygte en trussel fra både øst og vest. Og friheden var kort for med Stalin og Hitlers ikke angrebspagt i 1939 benyttede Rusland lejligheden til at annektere de baltiske lande, der blev besat af den russiske hær i juni 1940. I løbet af de første 14 dage blev 40.000 mennesker deporteret. Justinas var da år og medlem af det litauiske hjemmeforsvar.

Men de tyske tropper var på vej mod øst med Rusland som mål og invaderer Litauen, Estland og Letland samme sommer. Den følgende tid med tysk besættelse mindes Justinas som mindre streng end under russisk besættelse. Det kan måske minde om den

tyske besættelse af Danmark fra 9 april 1940, der gjorde hverdagen anderledes, men i starten ikke direkte katastrofal, som med deportationerne i Baltikum. Vendepunktet på Østfronten ved Stalingrad 1942 blev fulgt med intens interesse i Litauen. Hvad ville fremtiden bringe.

Flugten

Jo nærmere Østfronten kom, jo mere modnedes tanken om flugt. Flugt fra russerne, der var på vej. Flugt mod vest – mod Vestmagterne. Justinas er ikke alene om sine planer. De er en flok, der i al hemmelighed drager af sted i juni 1944. Men vejen er lang og vejen går gennem tysk område – Østpreussen og Polen.

De følgende 9 måneder lever Justinas på flugt fra den tyske besættelsesmagt, som flere gange pågriber flygtninge, kører dem tilbage til Østpreussen, hvor de bliver sat i grave skyttegrave og hvor de russiske bombeangreb var et tilbagevendende inferno. Det lykkes dem flere gange at flygte, for som han siger: Vagtposterne var gamle tyske mænd og faldt i søvn på deres post.

Den flok unge mænd, der oprindeligt fulgtes ad, blive skilt, nye kommer til og blandes til sidst op med den voksende flygtningestrøm fra Baltikum, Østpreussen og Polen, efterhånden som fronten nærmer sig.

Esther og Justinas Jasmontas i 1991 Foto: Jørgen Flemming, tilh. fam.

Det er marts 1945

Man vil forsøge at udskibe flygtningene fra havne ved Østersøkysten. Hvorhen vides ikke. Justinas gætter på de vestlige Østersøhavne, mens han i Danzig er en af de mange der skal sejles i små både ud til det ventende fartøj. Ventetiden på kajen bliver skæbnesvanger. Russiske bombefly angriber flygtningene. En granatsplint rammer Justinas og han mister to fingre på venstre hånd. Hans kammerat ved siden af mister livet.

Fra nu af husker Justinas intet. Tider, steder, begivenheder forsvinder i mørke. Da han vågner op, ligger han i en ren, hvid seng ”jeg troede jeg var død og kommet i himlen” siger Justinas. Det var Skodsborg Sanatorium. Det var Danmark. Skibet nåede København. Her deles flygtningene i balter, polakker og tyskere. Justinas fortæller, at da han udskrives, kommer han sammen med andre baltere til Ålborg Zoo, der stod tom, fordi dyrene var flyttet til Københavns Zoo på grund af fodermangel. – *Så kunne man kikke på os i stedet for* – Justinas smiler som så ofte under den lange ellers tunge erindrings-samtale.

Det er maj 1945. det er sommer

I Danmark glæder man sig over friheden. I Litauen er man atter under russisk herredømme. Justinas’ far deporteres ”fordi han har en usolid søn” – Syv år ved Uralbjergene, så vender han hjem efter Stalins død. Justinas’ bror nægtes at tage sin landmålereksamen af samme grund. Den anden bror træder til, øjner en mulighed for ham og melder sig på skrømt ind i kommunistpartiet. – Men alt dette ved Justinas ikke. – Ikke før langt senere. Fra Ålborg kom de baltiske flygtninge til lejren ved Nymindegab.

Vi måtte gerne forlade lejren og tage arbejde, hvis vi kunne få det, men kun ved landbruget. Imens ventede mange af os på at få emigrationstilladelse til USA, England, Australien, for Danmark tog ikke imod indvandrere. Vi kunne også vælge at tage hjem til vores fødeland, men de færreste turde løbe den risiko.

I sommeren 1946, i høstens tid, fik jeg arbejde på Ledreborg ved Roskilde. Men da høsten var ovre, stod jeg uden arbejde. Forvalteren tilbød at finde noget til mig. Han syntes nok han skyldte mig en tjeneste, for han havde lånt penge af mig. Ja, han har nok haft mere at bruge sin løn til, end jeg havde. Han skaffede mig så arbejde i roerne på Lol – land det efterår. det våde efterår 1945, den tunge lollandske lerjord.

Justinas mindes, men ikke med udsøgt glæde.

Tre generationer har ejet Vejrup smedeforretning. Fra v. Jens Chr. Jermiin, der i 1986 overtog efter Justinas; Kristian Sørensen 1920 – 1970; og Justinas Jasmontas Privatfoto.

Til Esbjerg

Basen var nu en Røde Korslejr ved Tarp. Her fik han arbejde på flyvepladsen ved Esbjerg, senere et job hos smeden i Brøndum. *Da han ikke havde mere arbejde til mig, foreslog han mig at søge arbejde hos smed Kristian Sørensen i Vejrup, for han manglede*

en smedesvend. Der fik jeg arbejde i sommeren 1947. Smedesvend blev jeg senere, for Kristian Sørensen ville tage mig i smedelære, for som han sagde; Hvis du vil være selvstændig engang, så skal du have dit svendebrev.

Her hos smeden i Vejrup blev Justinas snart betragtet som et medlem af familien ”Han er vores bror” sagde smedens døtre. Dem havde de fem af, de to yngste endnu børn. Justinas blev inviteret med familien i byen, til familiefester osv., og det lille kammer bag smedjen, som han i begyndelsen logerede i, blev skiftet ud med et på loftet. Justinas har aldrig modtaget danskundervisning. Han lærte sproget gennem sit arbejde og med omgang med de mange mennesker i smedjen og privat. Pudsigt nok er der ikke vestjysk at høre i hans accent. I starten gav sproget dog anledning til mange pudsige misforståelser. *Hvordan gik det, Justinas?* spurgte smeden efter endt arbejde. *Godt sagde Justinas, nu er det hele utæt.*

Med hammer og ambolt, 1991 Foto Jørgen Flemming tilh. familien

De første år i Danmark var på lånt tid

Som sagt, Danmark var ikke et indvanderland og Justinas ville emigrere til USA, hvor han havde fået kontakt til noget familie. De var villige til at kautionere for ham, men da rejsetilladelsen endelig kom, var smed Sørensen syg og Justinas bad om udsættelse. Det blev bevilget. Det samme gentog sig en tid efter, men da ville myndighederne ikke acceptere en udsættelse. En anden skulle i så fald have hans plads. Justinas afslog også denne gang at forlade sit arbejde. Enden på historien er, at i 1952 fik Justinas et dansk statsborgerskab – med den betingelse at han opførte sig ordentlig. Det gjorde han!

Da et generationskifte blev aktuelt, forpagtede Justinas smedeforretningen for siden at overtage den. Nu kunne nogle af hans mange lærlinge og kunder passende få ordet, men det er en anden historie. I 1986 overtog en af dem, Jens Chr. Jermiin, smedeforretningen og Justinas og Esther flyttede over på den anden side af gaden. For Justinas er ikke bare en dansk statsborger, han er i høj grad Vejrupborger, agtet og værdsat, hvilket de mange lokale tillidserhverv gennem åren har vist.

En dum kone

Esther? En gang ved en fest – først i 1970erne – dansede jeg med Justinas og dristede mig til at spørge ham, hvorfor han aldrig havde giftet sig. *Det skal jeg sige dig*, sagde han med sit lune smil, *det er fordi jeg altid har været bange for at få en dum kone!* I 1978 blev han og Esther gift. Esther kom fra Sjælland og her fik han en klog kone! Siden har det altid hedet ”Esther og Justinas” I foråret kunne de fejre sølvbryllup.

Men lad os slutte med at binde en sløjfe mellem Danmark og Litauen. I mange år, inden den politiske omvæltning i de baltiske lande i 1991 – havde der kun været sporatisk forbindelse med familien i Litauen. På grund af censur var brevene kun korte oplysninger og til sidst tabtes forbindelsen. Men nu efterlyste brødrene Justinas og i marts 1993 lykkedes det den yngste at få tilladelse til et besøg i Danmark. Det var en begivenhed der blev snakket om i Vejrup. I november samme år kunne Justinas fejre sin 70 års fødselsdag, sammen med familien i Litauen. Denne rejse blev fulgt op af flere, 93 – 95 og 98.

Vi sidder og blader i fotoalbummet og Esther fortæller. Hun standser ved et billede af en stor grøn mark, ingen bygninger, intet hegn, intet standser blikket.
Her lå Justinas’ barndomshjem. Hele landsbyen blev jævnet med jorden, markerne lagt sammen til kollektivbrug, som overalt derovre. Alle de små produktionsenheder nedlagt. Dette var hvad vi fandt: en sodet mursten, et par potteskår og en flaskehals.

Vi blader videre

Litauen er så smukt et land, siger Esther.

Ingrid Jensen født 1933 på Langeland og har været lærer ved Vejrup skole siden 1958. Hun er medlem af Lokal-årbogens redaktion og i bestyrelsen for Vejrup Sognearkiv. Adr. Vøgasvej 1 Vejrup >ingrid.jensen4@skolekom.dk<